O‘ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA’MINLASH STRATEGIYASI VA TA’LIM-TARBIYA JARAYONIDA GENDER YONDASHUVNING ILMIY ASOSLARI

Xolmatova Zulfiya Tillavoldiyevna
FarDU, dosent

Annotatsiya: O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining yigirmanchi yalpi majlisida Prezident o’ta muhim va dolzarb vazifalarni amalga oshirish uchun Senatda yangi tuzilma – Ayollar va gender tenglik qo’mitasini tuzishni taklif qildi. “Oliy Majlis Senati Kengashining” O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining «ayollarni har tomonlama qo’llab-quvvatlash va gender tengligini ta’minlash sohasidagi faoliyatini takomillashtirish to’g’risida» qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq, Oliy Majlis Senatining Ayollar va gender tengligi bo’yicha qo’mitasi tuzildi”, deyiladi bayonotda.

Kalit so’zlar: gender, tushuncha, ta’lim, o’qitish, tarbiya, maktab va OTM, strategiya, erkak va ayol.

Hujjatda ta’kidlanganidek, O‘zbekiston tomonidan mustaqil rivojlanish bosqichining har tomonlama tahlili hamda globallashuv sharoitida o‘zgarib borayotgan jahon iqtisodiyoti mamlakatni yanada barqaror va jadal rivojlantirish uchun tubdan yangi g‘oyalar va tamoyillarni ishlab chiqish va amalga oshirishni taqozo etadi [1].

Harakatlar strategiyasi besh bosqichda amalga oshirilib, ularning har biri yilning e’lon qilingan nomiga muvofiq alohida Davlat dasturlarini tasdiqlash va ijro etishni ko‘zda tutadi. Ushbu dasturlar doirasida ta’lim, madaniyat, fan, adabiyot, san’at va sportni rivojlantirish, yoshlar siyosatini takomillashtirish hamda bandlikni oshirishga qaratilgan ijtimoiy islohotlar izchil amalga oshirilmoqda [2].

Shu bilan birga, O‘zbekistonda jamiyatning barcha sohalarida ayol va erkaklar teng

huquqligini ta’minlashga qaratilgan 2020–2030 yillarga mo‘ljallangan Gender tenglikka erishish strategiyasi ishlab chiqilgan bo‘lib, uning asosiy maqsadi barcha fuqarolar — ayollar va qizlar, erkaklar va bolalar uchun ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotda fundamental inson huquqlarini ta’minlashdan iboratdir.

Mazkur strategiya mamlakatdagi barcha sohalarda ayol va erkaklarning teng huquq va imkoniyatlardan foydalanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Jumladan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, siyosiy jarayonlar, bandlik va ijtimoiy himoya tizimida gender tenglikni mustahkamlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ta’kidlash joizki, so‘nggi yillarda ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida gender tenglikka erishish bo‘yicha sezilarli natijalar qo‘lga kiritilgan bo‘lib, ushbu jarayon boshqa sohalarda ham davom ettirilmoqda.

Strategiya doirasida 9 ta asosiy maqsad belgilangan bo‘lib, ular quyidagilardan iborat:

– ijtimoiy-siyosiy hayotda erkak va ayollarning teng ishtirokini ta’minlash;

– iqtisodiyot, bandlik va mehnat migrantlari huquqlarida gender tengligini mustahkamlash;

– barcha uchun sifatli va adolatli ta’limni ta’minlash;

– xotin-qizlarni zo‘ravonlikdan himoya qilish va odam savdosiga qarshi kurashish;

– ijtimoiy himoya va sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish;

– milliy gender statistikasini rivojlantirish;

– rejalashtirish va byudjetlashtirish jarayonida gender yondashuvni joriy etish;

– OAVda gender masalalarini keng yoritish;

– ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish jarayonlariga xotin-qizlar ishtirokini kengaytirish.

Mazkur strategiya BMTning 2030 yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlari, O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi hamda “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunga asoslanadi [1–3].

Hozirda ushbu hujjat bo‘yicha tegishli idora va tashkilotlar tomonidan muhokamalar olib borilmoqda hamda uni amaliyotga joriy etish mexanizmlari ishlab chiqilmoqda.

Strategiyada belgilangan maqsadlarga 2030 yilgacha erishish rejalashtirilgan.

Zamonaviy sharoitda ta’lim tizimi nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy, tarbiyaviy, iqtisodiy va madaniy funksiyalarni ham bajaruvchi murakkab ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ta’lim tizimining asosiy maqsadi demokratik jamiyat talablariga javob beradigan, teng huquqli, faol va mas’uliyatli shaxslarni tarbiyalashdan iboratdir. Shu jihatdan pedagogik faoliyatning ijtimoiy ahamiyati ortib, o‘qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyasi jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylanmoqda.

Pedagogik faoliyat jarayonida gender tenglik tamoyillarini hisobga olish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Chunki ta’lim jarayoni barcha o‘quvchilar uchun — jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi yoki mavqeidan qat’i nazar — teng imkoniyatlarni yaratishi lozim. Bu esa shaxsning to‘liq rivojlanishiga, uning qobiliyat va iste’dodini erkin namoyon etishiga sharoit yaratadi.

Ta’lim muassasalarida sog‘lom turmush tarzi, jismoniy tarbiya va ma’naviy tarbiyani uyg‘unlashtirish, shuningdek, gender tenglik asosida yondashuvni joriy etish muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi yoshlarning sog‘lig‘ini saqlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va sportga jalb etish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir.

Zamonaviy maktabning qadriyatlar tizimida “ayollik” va “erkaklik” tushunchalari ijtimoiy-madaniy konstrukt sifatida qaralib, ular qat’iy stereotiplar emas, balki individual rivojlanish imkoniyatlarini ifodalovchi kategoriyalar sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtai nazardan, gender tenglik asosida tashkil etilgan ta’lim muhitida o‘quvchilarning psixologik, ijtimoiy va biologik xususiyatlari hisobga olinadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, har bir individda maskulin va femin xususiyatlar turli darajada mavjud bo‘lib, bu ularning shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, gender yondashuv ta’lim jarayonida shaxsni bir tomonlama emas, balki kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Psixologiya, sotsiologiya va falsafa fanlarida gender tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Psixologiyada u ijtimoiy-biologik xususiyat sifatida qaralsa, sotsiologiyada ijtimoiy status va rol tizimi sifatida, falsafada esa normativ ijtimoiy konstruktsiya sifatida izohlanadi. Shu asosda gender yondashuv ta’lim tizimida yangi metodologik yo‘nalish sifatida shakllanmoqda.

Gender yondashuv asosidagi ta’lim modeli quyidagi tamoyillarga tayanadi:

– sog‘liqni saqlash va shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash;

– tabiiylik va individuallik tamoyili;

– integrativ va majmuaviy yondashuv;

– ijtimoiy moslashuv va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish.

Mazkur tamoyillar o‘quvchilarda quyidagi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi: o‘ziga ishonch, ijtimoiy faollik, jinslararo hurmat, mustaqil fikrlash va hamkorlik madaniyati.

Xulosa qilib aytganda, gender tenglikni ta’minlash strategiyasi va ta’lim tizimida gender yondashuvni joriy etish O‘zbekistonning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat huquqiy tenglikni, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishini ham ta’minlaydi. Ta’lim tizimida gender tenglik tamoyillarini chuqur joriy etish esa kelajak avlodning ijtimoiy faolligi, madaniyati va fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, “O’zbekiston”, 2017 yil. – B. 488.

2. 2017–2021 yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF–4947-sonli Farmoni.

3. Postanovlenie Kengasha Senata Oliy Majlisa «O sovershenstvovanii deyatelьnosti Senata Oliy Majlisa Respubliki Uzbekistan v sfere vsestoronney podderjki jenщin i obespecheniya gendernogo ravenstva» 2019.

4. Abu Nasr Forobiy. Risolalar. Mas’ul muharrir O’zbekiston Respublikasi FA haqiqiy a’zosi M.M. Xayrullaev. Toshkent, “Fan” nashriyoti, 1975. – B. 71–72.

5. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar. I-jild. Toshkent, 1968. – B. 151.

6. Avloniy A. Tanlangan asarlar. Ikki jildlik. 2-jild. – T., Ma’naviyat, 1998. – B. 304.

7. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. – T.: “O’qituvchi”. 1992. – B. 160.

8. Alisher Navoiy. Arbain hadis (“Qirq hadis”). – T., “Yozuvchi”, 1991. – B. 57.

9. Vigotskiy L.S. Voobrajenie i tvorchestvo v shkolьnom vozroste. – Moskva. “Nauka”.1980. – S. 237.

10. Gaynutdinov R.Z. Psixologiya lichnosti uchitelya v uzbekskoynatsionalьnoy shkolы i yeyo formirovanie v sisteme neprerыvnogo obrazovaniya / Diss dokt. psix. nauk. – Sankt-Peterburg, 1992. – S. 354.

3. Kon, I.S. Mujskie issledovaniya: menyayuщiesya mujchinы v izmenyayuщemsya mire / I.S. Kon // Vvedenie v tendernыe issledovaniya: Uchebnoe posobie. CH. I / Pod red. I, A, Jersbkinoy. -SPb., 2001,-S. 562-605.

4.Nachala fiziologii / Otv. red. A.D.Nozdrachev. - SPb., 2001. -315 s.

5. Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistana o «Zdorovoy materi i rebenka» ot 9 fevralya 2016 goda // Narodnoe slovo – 2016. – 10 fevralya.

6. Semeynыy Kodeks Respubliki Uzbekistan – T.: Uzbekistan. 1994. – 338 s.

7. Inomxujaeva S.M. GENDERNAYa KULЬTURA V UZBEKISTANE // Molodejnыy nauchnыy forum: Obщestvennыe i ekonomicheskie nauki: elektr. sb. st. po mat. XXXIV mejdunar. stud. nauch.-prakt. konf. № 5(34).

8. Kholmatova, Z. T., & Kholikova, D. M. (2022). MODEL OF DEVELOPING AND DEVELOPING INNOVATIVE THINKING SKILLS IN STUDENTS. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, *2*(4), 190-195.

9. Dilobarkhon, K. (2019). The importance of modern innovation in education. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, *7*(12).

10. Kholikova, D. (2020). INTELLECTUAL ACTIVITY OF CREATIVE THINKING VERBAL TEST “UNUSUAL USE”. *PEDAGOGICAL SCIENCES*, *22*.

11. Maxsitovna, K. D. (2022). Pedagogical Problems of Child Raising in the Uzbek Family. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, *5*, 542-546.